

Oponentský posudok na habilitačnú prácu PhDr. V. Gatiala, PhD. s názvom Vybrané faktory kariérového vývinu žiakov nižšieho a vyššieho sekundárneho stupňa vzdelávania

Autor habilitačnej práce: PhDr. Viktor Gatial, PhD.

Názov práce: Vybrané faktory kariérového vývinu žiakov nižšieho a vyššieho sekundárneho stupňa vzdelávania

Oponent: doc. PaedDr. Erik Žovinec, PhD.

Pracovisko oponenta: KPG PF UKF, Nitra

Odbor: 38 – Učiteľstvo a pedagogické vedy

Nitra, 2020

Rozsah habilitačnej práce: 181 strán (+ 17 strán príloh)

1. Aktuálnosť zvolenej témy:

Predložená habilitačná práca je venovaná problematike výberu povolania, procesu rozhodovania sa pri výbere povolania a budúceho profesijného uplatnenia u študentov pubertálnom a adolescentom veku. Ako píše autor v úvode, trh práce je oproti minulosti značne širší a diverzifikovaný a zásadne sa zmenili podmienky výberu povolania a pracovno-spoločenského uplatnenia.

Kontext problematiky autor zameriava na súčasný prístup v pozitívnej psychológii. Čiže ide o kontext individuálnej kvality života, úspešnosti, duševného zdravia a šťastia (citované práce Csikszentmihályho a jeho teória „flow“). Iný významný kontext, v ktorom je práca rámcovaná je paradigma súčasného školského kurikula, kde jestvuje samostatná kurikulárna oblasť Človek a svet práce. S jej existenciou súvisí aj ukotvenie profesijného poradenstva na školách, najmä v pozícii školský psychológ. Od počiatku je v práci prítomné akési napätie do akej miery je habilitačná práca písaná v kontexte pedagogiky a do akej miery v oblasti školskej psychológie. Samotná štruktúra práce, ale aj výber odbornej literatúry naznačuje, že autor je školský psychológ, výborne sa orientuje v psychologickú odbornej spisbe a pozná metódy psychologickú diagnostiky a poradenstva pre voľbu povolania. Ostatne aj výskum je orientovaný na problémy diagnostiky v rámci kariérového poradenstva. Habilitačná práca však zahŕňa aj iné nepsychologické profesie a autor jasne vymedzuje kompetencie odborníkov vo vzťahu k voľbe povolaniu.

V práci mi trochu absentoval sociologický kontext a paradigma riešenej problematiky. Svet povolání a implicitne aj sociálna štruktúra spoločnosti sa začína meniť nástupom 21. storočia a masívnej digitalizácie všetkých oblastí života. Digitalizácie v najbližších rokoch masívne nahradí ľudskú prácu – v bankovníctve, priemysle, poľnohospodárstve, službách atď. Kam sa podeljú blue a white collar populácie a celá stredná vrstva? Viaceré pracovné pozície si vyžadujú hlboké technologické vedomosti. OECD zaviedla kategóriu tzv. vedomostných pracovníkov. Podľa analýzy OECD založenej na výskume IALS (International Adult Literacy Survey) tvoria tzv. vedomostní pracovníci (tie vedomosti sa nedajú získať praxou a skúsenosťami, ale formálnym špecializovaným vzdelávaním) v súčasnosti 18,6% z pracovného trhu vyspelých krajín. Ako poznamenáva Greger a Černý (2018) „...konceptia spoločnosti poznania sa síce tvári, ako spoločnosť všetkých, ako spoločnosť, v ktorej žijú /

budú žiť všetci. V skutočnosti však relevantným spôsobom vypovedá len o jednom, maximálne dvoch horných sociálnych segmentoch, ktorých sa logika a princípy **spoločnosti poznania** (society of knowledge) bezprostredne týkajú. Zvyšná časť obyvateľstva na spoločnosti poznania vlastne participuje (či len sprostredkovane, nepriamo), a je z nej trvalo vylučovaná (spoločnosť bez práce). Sú tu viaceré dôležité otázky, ktoré sa týkajú toho ako sa zmení svet práce a štruktúra spoločnosti. Konzekvenceie budú aj v ponuke stredného a vyššieho vzdelávania. Prosím habilitanta, aby sa pri obhajobe práce pozrel aj smerom do budúcnosti. Akým smerom sa bude podľa Vás meniť svet práce a ponuka študijných odborov v blízkej budúcnosti?

Na Slovensku zásadným spôsobom ovplyvnila ponuku stredných škôl aj nie až tak dávna divoká privatizácia priemyslu a degradácia kvality odborného školstva, ktoré zastáva veľkú mieru nedôvery medzi rodičmi. Odborné školy stoja neprávom na okraji záujmu a OA a gymnázia majú značný podiel študentov študentov, ktorí nemajú na tieto štúdiá predpoklady. Sú tu aj ďalšie špecifické otázky Slovenska, napríklad individuálna prestíž, životný štýl alebo rodová špecifikácia štruktúry profesií atď. (porovnaj Šafr, 2005). Domnievam sa, že v takomto type práce je už priestor aj pre širší pohľad na určitú subproblematiku poradenstva. Je potrebné, aby habilitant si uvedomoval aj širší kontext meniacej sa spoločnosti (homo digitalis), kontext globálnych trendov a ich dopad na svet práce a trh stredných a vysokých škôl. Z tohto hľadiska je práca úzko a špecializačne zameraná. Čo však nepoznamenávam nijako negatívne. Treba zdôrazniť, že spomedzi štandardných postupov pedagogicko-psychologického poradenstva je kariérové poradenstvo marginalizovanou témou a neprávom sa mu venuje príliš malá pozornosť. S tým súvisí aj informačno-bibliografická báza, ktorá je viazaná k problematike. Predložená habilitačná práca obsahuje značné množstvo citácií a odkazov na zahraničné práce, najmä anglofónne. Po dôslednej analýze a komparácii s impaktovanými vedeckými databázami môžem konštatovať, že habilitačná práca obsahuje odkazy na najdôležitejšie mená autorov a práce v danej oblasti. Z hľadiska obsahu je práca komplexná, venuje sa viacerým problémom v rámci témy ako teoretická východiská ľudského rozhodovania, systému kariérneho poradenstva, rozvíjajúcim programom, diagnostickým metódam. Ako špeciálneho pedagóga ma teší, že autor vo svojej práci osobitne reflektuje aj kariérne rozhodovanie u žiakov z marginalizovaných komunít a zdravotným znevýhodnením.

2. Posúdenie empirickej časti práce vrátane formulácie cieľa

Autor si v úvode práce vymedzil 5 hlavných cieľov. Prvé 2 sa týkajú žiaka a jeho rozhodovania o výbere povolania s akcentom na analýzu „markantných“ faktorov kariérového poradenstva. Ostatné tri ciele sú aplikačné a vzťahujú sa smerom k analýze postupov poradenstva, metódam rozvoja kľúčových schopností u žiaka a profesijných predpokladov poradcov. Formulácia cieľov práce je výborná a zrozumiteľná. Práca má syntetizujúci charakter, ponúka komprehenzívny prehľad systému poradenstva a metód práce kariérových poradcov. Autor si ďalej vymedzil 5 empirických cieľov. V empirickej časti sa autor zameriava na skúmanie úrovne kariérového rozhodovanie a exekutívnych funkcií u troch skupín sledovaných respondentov (faktor veku diskriminuje dve skupiny ZŠ a SŠ, faktor schopností vymedzuje osobitnú skupinu ŠVVP žiakov). Autor hovorí v práci o dvoch líniach výskumu : 1. porovnanie kvality – úrovne kariérového výberu a druhá línia je analýza vybraných vonkajších faktorov, ktoré ovplyvňujú kariérové rozhodovania. Formuláciu typu „ zisťovanie niektorých závažných vonkajších faktorov...“ nepovažujem celkom za presnú. Nie je exaktné pomenované či ide o komparáciu váhy externých faktorov alebo niečo iné. Autor odôvodňuje svoju orientáciu na exekutívne funkcie ako funkciu kľúčovú pre adaptáciu v spoločnosti. V práci poskytuje stručný prehľad doposiaľ riešenej problematiky v domácom a zahraničnom kontexte.

Výskum je kvantitatívny, výskumný súbor študentov predstavuje dovedna 660 študentov ZŠ a SŠ. Výber kvalitatívnych výskumných metód je primeraný. Výber štatistických metód je tradičný, normalita distribúcie dát bola zisťovaná Kolmogorov-Smirnovovým testom (v prílohách sú uvedené grafy distribúcie). Komparáciu diferenčných kritérií realizoval habilitant pomocou Studentov t-testu pre nezávislé výbery a Pearsonovho chí-kvadrátu a P-korelačného koeficientu. Nebola uvedená veľkosť základného súboru (končiaci študenti ZŠ a SŠ), relatívny odhad je pri tomto výskumnom súbore okolo 20000 študentov. Základný súbor nebol uvedený ani pri súbore kariérových poradcov. Prosím habilitanta, aby údaj doplnil pri obhajobe. Vieme však, že týchto pracovníkov je pomerne násobne menej ako učiteľov. Hlavná výskumná metóda bola dotazník. Boli aplikované dva dotazníky primárne určené pre psychológov. CDS dotazník je pomerne známy, z konca 70. rokov. Dotazník DEF je z roku 2010. Oba sú anglickej jazykovej proveniencie. V práci nie je popísaný spôsob prekladu a adaptácie do nášeho jazykového prostredia. Chýbajú aj informácie o reliabilite a validite výskumných nástrojov. Prosím, doplniť pri obhajobe. Dizajn výskumu je bezproblémový. Autor pri dizajnovaní výskumu naznačil problémy, s ktorými sa stretávajú kariéroví poradcovia pri diagnostike u rôznych typoch žiakov. Nie sú však špecifikované. Mohli by ste pri obhajobe artikulovať tieto problémy? Zrejme nejde iba o kariérové poradenstvo žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami?

3. Analýza, rozsah a úroveň dosiahnutých výsledkov

Predložená habilitačná práca PhDr. V. Gatiala sa zaoberá špecifickou oblasťou pedagogicko-psychologického poradenstva. Môžem konštatovať, že úroveň spracovania teoretickej časti svedčí o dobrom zvládnutí teórie danej problematiky.

V kapitole 3.8 sa autor zameriava aj na marginalizované skupiny žiakov. V súčasných školách je prezentovaný väčší podiel žiakov so špeciálnymi edukačnými potrebami. Ich nároky na kariérové poradenstvo sú osobité, vzhľadom na svoje znevýhodnenie sú profesie, ktoré v budúcnosti nemôžu vykonávať. Sú to zároveň skupiny vysoko rizikové k budúcemu vylúčeniu a nezamestnanosti. Oceňujem, že autor zahrnul túto subproblematiku do svojej práce, zároveň by som si prijal, aby jej bol venovaný väčší priestor. Do osobitnej pozornosti sa sem zaraďujú aj deti cudzincov a migrantov, najmä v susednom Česku je to téma, ktorá je v posledných rokoch často diskutovaná a súvisí s potrebovou podporou cudzincov pre dobré spoločenské začlenenie. Autor sa venuje najmä deťom s postihnutím a sociálnym znevýhodnením. Veľmi oceňujem, že si všíma žiakov s hraničným intelektom, ktorí majú výrazne limitované možnosti ďalšieho uplatnenia. Sú to študenti, ktorí zvyčajne nie sú evidovaní ako začlenení žiaci, potrebujú výraznú podporu pri učení a majú zásadne menšie možnosti profesijného uplatnenia (a väčšie riziko spoločenského vylúčenia). V literárnych zdrojoch sa neobjavujú k tejto téme niektoré dôležité diela Polgáryová a kol. (2015), Trhlíková (2011), Vítková, Friedmann (eds., 2012) Pipeková, (2004), Vašek (1995). Taktiež mohla byť lepšie spracovaná problematika marginalizovaných rómskych komunít. UIPŠ, ktoré v práci uvádzate ako zdroj už niekoľko rokov samostatne nejestvuje.

4. Výsledky habilitačnej práce a jej prínos pre vedu a prax

Habilitačná práca PhDr. V. Gatiala, PhD. obohacuje poznanie problematiky kariérneho rozhodovania žiakov. Práca predstavuje originálny empirický prínos najmä v lepšom poznaní vybraného okruhu vonkajších faktorov, ktoré sú kľúčové pre úroveň tohto rozhodovania. Proces rozhodovania o výbere povolania a strednej/vyššej školy je podmienený multifaktoriálne. Predložená habilitačná práca jasne dokladuje úroveň kariérneho rozhodovania nie závislá od celkového spektra alebo indexu exekutívnych funkcií. Boli selektované kľúčové parciálne funkcie, ktoré majú vplyv na výber povolania (emočná kontrola, iniciácia práce, na cieľ orientovaná vytrvalosť).

5. Formálna úroveň práce.

Habilitačná práca obsahuje 5 kapitol. Práca Dr. Gatiala je rozdelená klasicky na teoretickú a empirickú (kap. 5) časť. Kapitoly sú v logickej nadväznosti a primeraného rozsahu. Práca si nenárokujú (podľa názvu) na detailnú analýzu všetkých determinantov profesijného rozhodovania. Vyberá si tie, ktoré autor považuje za dôležité a v minulosti sa im nevenovala pozornosť. Hovorím najmä o kapitole 2, ktorá reflektuje zásadný posun poznania v kognitívnej psychológii. Práca obsahuje len drobné preklepy.

6. Vyjadrenie oponenta k overeniu miery originality

Ako oponent som preskúmal Protokol o kontrole originality, ktorý v danej práci vykazuje 17, 61% zhody s prácami korpusu CRZP. Protokol našiel zhodu s 2286 prácami. Treba poznamenať, že iba dve práce sú v zhode približne 1% citovaného textu, ostatné sú všetky prekryvy zhodné pod 1% textu nájdených textov v korpuse. Pri detailnejšom pohľade na zhodné časti textu práce zisťujeme, že viaceré citované texty predstavujú vymenovanie teórií alebo predstaviteľov napr. na str. 44 alebo 29. V prípade 17. odseku je text širší, ale týka sa opisu predmetov, ktoré súvisia s ISCED-om. Zhodu nachádzam aj pri vymenovaní dôvodov optimálneho fungovania výchovného a kariérového poradenstva na základných školách. Autor uvádza zdroj Hargašová, 2015. To isté je na str. 41, autor cituje prácu Hargašovej, Lepeňovej (2012), zdroj je uvedený. Žiadam týmto habilitanta, aby sa týmto vyjadril pri obhajobe k prekryvom citovaného textu, najmä v tých odsekoch kde je miera zhody nad 95 % a nejde o školské legislatívne dokumenty. Zároveň ako oponent práce potvrdzujem, že pri všetkých zhodných odsekoch je uvedený zdroj citovania alebo parafrázovania.

7. pripomienky a otázky k obhajobe

V úvode môjho posudku som spomínal socio-ekonomický kontext vývinu štruktúry stredného školstva. Vedeli by ste pri obhajobe uviesť svoju predstavu akým spôsobom sa bude formovať a transformovať stredné školstvo v najbližšej budúcnosti?

V texte habilitačnej práce máte uvedené determinanty rozhodovania o výbere povolania na viacerých miestach textu. Mohli by ste pri obhajobe revidovať kľúčové endogénne a exogénne determinanty kariérového rozhodovania /vrátane Vašich zistení/? Ostatné otázky v texte posudku.

8. Záverečné hodnotenie habilitačnej práce

Predložená habilitačná práca Dr. Viktora Gatiala, PhD., spĺňa kritéria pre daný typ práce. Práca reflektuje dosiahnutú vedecko-výskumnú a odbornú činnosť habilitanta. Habilitačnú prácu hodnotím vysoko pozitívne a odporúčam habilitačnú prácu k obhajobe. Po úspešnej obhajobe navrhujem udeliť PhDr. Viktorovi Gatialovi, PhD.

titul

d o c e n t

v odbore pedagogika